

PREFAȚĂ:

Despre fenomenul slujbelor de mare rahat

În primăvara lui 2013, am provocat fără să vreau o mică senzație internațională.

Totul a început când am fost rugat să scriu un eseu pentru o nouă revistă radicală intitulată *Strike!*. Editorul m-a întrebat dacă nu am ceva provocator, pe care nimeni altcineva nu l-ar publica. De obicei am una sau două astfel de idei de eseu puse la foc mic, așa că am dezvoltat una dintre ele și i-am trimis un scurt articol cu titlul „Despre fenomenul slujbelor de mare rahat”¹.

Eseul pornea de la o intuiție. Toată lumea e familiarizată cu acel tip de slujbe ce nu par, privite din afară, să conștie în mare lucru: consultanți de resurse umane, coordonatori de comunicare, cercetători în relații publice, strategii financiari, avocați ai corporațiilor, sau genul de oameni (foarte obișnuit în mediile academice) care-și petrec timpul prin comisii care discută problema comisiilor inutile. Lista părea nesfârșită. Ce-ar fi dacă, m-am întrebat, aceste slujbe sunt cu adevărat inutile, iar cei care le au sunt conștienți de asta? Firește, cu toții întâlnim din când în când oameni care par să simtă că joburile

¹ Am tradus expresia *bullshit jobs* prin „slujbe de mare rahat”, pentru a le deosebi de categoria diferită – chiar opusă – pe care autorul o descrie drept *shit jobs* (traduse aici prin „slujbe de rahat”), dar și pentru a reda elementul de fanfaronadă, vrăjeală, minciună umflată [mare scofală, mare rahat] prezent în termenul *bullshit* din engleză (n. tr.).

lor sunt fără rost și nefolositoare. Poate fi ceva mai demoralizant decât să trebuiască să te trezești dimineața, cinci zile din șapte dintr-o viață de adult, pentru a realiza o sarcină care, în sine, ta, consideri că nu merită să fie realizată – care e o simplă pierdere de timp și efort, sau care chiar face lumea mai rea? Oare n-ar fi asta o rană psihică teribilă care străbate societatea noastră? Dar dacă așa stăteau lucrurile, era o rană despre care nimeni nu părea să vorbească. Existau o mulțime de sondaje care verificau dacă oamenii sunt fericiți la locul de muncă. Dar nu exista nici unul, din câte știam eu, care să verifice dacă ei cred sau nu că slujbele lor au vreo rațiune solidă de a fi.

Posibilitatea că societatea noastră este plină de slujbe inutile despre care nimeni nu vrea să vorbească nu părea inerent implauzibilă. Subiectul muncii e plin de tabuuri. Chiar și faptul că celor mai mulți dintre oameni nu le plac joburile lor și ar da orice pentru o scuză să nu meargă la lucru este considerat ceva ce nu poate fi admis la televizor – cu siguranță nu în știrile de la TV, deși aluzii pot apărea ocazional în documentare și stand-up comedy. M-am lovit și eu de aceste tabuuri: la un moment dat, am jucat rolul de legătură media pentru un grup de activiști care, potrivit zvonurilor, plănuiau o campanie de nesupunere civică prin care să închidă sistemul de transport din Washington, DC, ca parte a unui protest împotriva unui summit economic global. În zilele de până la protest, practic nu puteai să mergi nicăieri arătând ca un anarhist fără ca vreun funcționar public să se apropie vesel de tine și să te întrebe dacă era într-adevăr adevărat că el sau ea nu trebuia să meargă la lucru luni. Dar în același timp, echipajele de televiziune au reușit să intervieveze în mod conștiincios angajați ai municipalității – și nu așa fi surprins dacă unii din ei erau chiar *aceiași* angajați – care comentau cât de teribil de tragic ar fi dacă n-ar putea să ajungă la lucru, pentru că știau că asta e ceea ce trebuie să spui ca să apari la TV. Nimeni nu pare să se simtă liber să spună cu adevărat ceea ce simte în legătură cu aceste lucruri – cel puțin nu în public.

Era plauzibil, dar nu știam cu certitudine. Într-un fel, am scris articolul ca un fel de experiment. Voiam să văd ce fel de reacții va provoca.

Asta e ceea ce am scris pentru numărul din august 2013 al revistei *Strike!*:

Despre fenomenul slujbelor de mare rahat

În anul 1930, John Maynard Keynes a prezis că, la sfârșitul secolului, tehnologia va fi avansat suficient pentru ca țări ca Marea Britanie sau Statele Unite să ajungă la o săptămână de lucru de cincisprezece ore. Avem toate motivele să credem că avea dreptate. În termeni de tehnologie, suntem perfect capabili de așa ceva. Dar, cu toate astea, nu s-a întâmplat. În schimb, tehnologia a fost mobilizată pentru a inventa modalități de a ne face pe toți să muncim mai mult. În acest scop, au fost create slujbe care sunt, efectiv, fără rost. Mari mase de oameni, în Europa și în America de Nord mai ales, își petrec întreaga lor viață de muncă realizând sarcini despre care cred în sinea lor că nu necesită de fapt să fie realizate. Degradarea morală și spirituală care rezultă din această situație este una profundă. E o cicatrice pe sufletul nostru colectiv. Cu toate astea, nimeni nu vorbește despre ea.

De ce utopia promisă de Keynes – care era în continuare așteptată cu înfrigurare în anii '60 – nu s-a materializat niciodată? Răspunsul standard de astăzi este că el nu a luat în calcul creșterea uriașă a consumerismului. Fiind puși să alegem între mai puține ore și mai multe jucării și plăceri, am ales în mod colectiv varianta din urmă. Asta ne oferă o frumoasă poveste despre moralitate, dar și un singur moment de reflecție ne arată că ea nu poate fi adevărată. Da, am fost martorii creării unei nesfârșite varietăți de noi slujbe și industrii din anii 1920 încoace, dar foarte puține dintre acestea au vreo legătură cu producerea și distribuția de sushi, iPhone-uri sau adidași de fițe.

Și atunci, ce sunt aceste noi slujbe mai exact? Un raport recent care compară piața muncii din Statele Unite între 1910 și 2000 ne oferă o imagine exactă (și care, observ, seamănă foarte mult cu situația din UK). De-a lungul ultimului secol, numărul lucrătorilor angajați ca servitori domestici, și al celor din industrie și din sectorul agricol a scăzut dramatic. În același timp, „lucrătorii profesionali, manageriali, funcționari, din vânzări și din servicii” s-au triplat, crescând „de la un sfert la trei sferturi din totalul angajărilor”. Cu alte cuvinte, slujbele productive, așa cum se anticipa, au dispărut în mare parte prin automatizare. (Chiar dacă luăm în calcul lucrătorii industriali la nivel global, incluzând masele truditore din India și China, acești muncitori tot nu constituie un procent atât de mare din populația globală așa cum obișnuiau pe vremuri.)

Dar în loc să permită o reducere masivă a orelor de muncă, lucru care i-ar da populației lumii libertatea de a-și urmări propriile proiecte, plăceri, viziuni și idei, am asistat la dezvoltarea nu atât a sectorului de „servicii”, cât a sectorului administrativ, ceea ce a condus la crearea unor întregi noi industrii precum serviciile financiare și telemarketingul, sau la expansiunea fără precedent a unor sectoare precum dreptul corporațiilor, administrația universitară și a serviciilor de sănătate, resursele umane și relațiile publice. Iar aceste cifre nici măcar nu iau în calcul toate acele slujbe al căror rol este de a asigura suport administrativ, tehnic sau de securitate pentru aceste industrii sau, dacă tot veni vorba, toată gama de activități auxiliare (spălători de câini, livratori de pizza, care să lucreze cât e noaptea de lungă) care există doar pentru că toți ceilalți își petrec atât de mult timp lucrând în celelalte domenii.

Acestea sunt ceea ce propun să numim „slujbe de mare rahat”.

E ca și cum cineva ar inventa în mod deliberat slujbe fără rost doar pentru a ne ține pe toți la muncă. Și chiar în asta constă misterul. În capitalism, este exact ceea ce se presupune că *nu* ar trebui să se întâmple. Desigur, în vechile state socialiste ineficiente precum Uniunea Sovietică, unde munca era considerată atât un drept, cât și o datorie sfântă, sistemul inventa atâtea joburi de câte avea nevoie. (De aceea, în magazinele sovietice era nevoie de trei vânzători ca să vândă o bucată de carne.) Dar, desigur, asta este exact genul de problemă pe care competiția pe piață se presupune că o rezolvă. Conform teoriei economice, cel puțin, ultimul lucru pe care îl va face o firmă orientată spre profit va fi să dea bani unor lucrători pe care nu are realmente nevoie să-i angajeze. Cu toate astea, e ceea ce se întâmplă.

Deși corporațiile se pot deda la reduceri drastice ale forței de muncă, concedierile și creșterile de ritm afectează invariabil doar acea clasă de oameni care într-adevăr produc, transportă, repară și mențin lucrurile în funcțiune. Printr-o alchimie ciudată pe care nimeni nu o poate explica pe de-a-ntregul, numărul angajaților care nu fac decât să împingă hârtii pare în cele din urmă să crească și tot mai mulți angajați se trezesc – într-un mod asemănător cu muncitorii sovietici, de fapt – lucrând patruzeci sau chiar cincizeci de ore pe săptămână pe hârtie, dar în realitate lucrând doar cincisprezece ore, exact așa cum a prezis Keynes, pentru că restul timpului lor este pierdut cu organizarea sau participarea la seminarii motivaționale, cu updatarea profilurilor de Facebook sau cu downloadarea de seriale TV.

E clar că răspunsul nu e unul economic: e moral și politic. Clasa dominantă a înțeles că o populație productivă și fericită, care dispune de timp liber este un pericol mortal. (Gândiți-vă la ce s-a întâmplat în anii '60, când

această realitate a început să fie aproximată.) Mai mult, ideea că munca este o valoare morală în sine – și că oricine nu e dispus să se supună la o astfel de disciplină intensă de muncă în cea mai mare parte a timpului său de veghe nu merită nimic – servește perfect intereselor sale.

Odată, contemplând creșterea aparent nesfârșită a responsabilităților administrative din departamentele universitare britanice, am formulat o posibilă viziune a infernului. Infernul este un grup de indivizi care își petrec cea mai mare parte a timpului de lucru ocupați cu o sarcină care nu le place și la care nu se prea pricep. Să zicem că au fost angajați pentru că erau excelenți producători de mobilă, după care descoperă că se așteaptă de la ei să-și petreacă mare parte a timpului prăjind pește. Nu-i vorba că sarcina aceasta ar fi una foarte necesară – dar cel puțin există doar un număr limitat de pești ce trebuie prăjiți. Cu toate astea, ei devin cumva atât de măcinați de resentiment la gândul că unii din colegii lor ar putea petrece mai mult timp producând mobilă și nerealizându-și partea lor de responsabilități în prăjirea peștelui, încât nu după mult timp apar grămezi nesfârșite de pește prost prăjit și fără rost care se adună prin tot atelierul, și asta devine activitatea principală a tuturor.

Cred că aceasta este, de fapt, o descriere destul de fidelă a dinamicii morale a economiei noastre.

Îmi dau seama că un argument de acest fel se va confrunta imediat cu obiecții: „Cine ești tu să spui care joburi sunt cu adevărat «necesare»? Ce e «necesar», în fond? Ești un profesor de antropologie – care e «nevoia» pentru asta?” (Și, într-adevăr, mulți cititori de tabloide ar considera existența jobului meu drept definiția însăși a cheltuielii sociale nejustificate.) Și, la un anumit nivel, evident că ăsta-i adevărul. Nu poate exista o măsură obiectivă a valorii sociale.

Nu aș îndrăzni să-i spun cuiva care este convins că aduce o contribuție semnificativă la lume că, de fapt, nu face asta. Dar ce se întâmplă cu acei oameni care sunt ei înșiși convinși că slujbele lor sunt lipsite de sens? Nu demult, am reluat legătura cu un prieten din timpul școlii cu care nu mă mai văzusem de când aveam cincisprezece ani. Am fost uimit să descopăr că, între timp, a devenit mai întâi poet, iar apoi solistul unei trupe de indie rock. Auzisem unele din melodiile lui la radio, fără să bănuiesc că vocalistul era cineva cunoscut. Era desigur un tip strălucit, inovativ, iar munca lui a luminat și îmbunătățit fără îndoială viața oamenilor din toată lumea. Cu toate astea, după două albume fără succes, și-a pierdut contractul și, apăsător de datorii și de responsabilități pentru o fiică nou-născută, a sfârșit, în cuvintele lui, „îmbrățișând alegerea forțată a tuturor oamenilor lipsiți de direcție: facultatea de drept”. Acum este avocat de corporație și lucrează într-o mare firmă din New York. El a fost

primul care a recunoscut că jobul său e cu totul lipsit de sens, că nu contribuie cu nimic la lume și că, după părerea sa, nu ar trebui să existe.

Sunt o mulțime de întrebări pe care le-am putea ridica aici, începând cu: Ce spune despre societatea noastră faptul că aceasta pare să genereze o cerere extrem de limitată de poeți-muzicieni talentați, însă o cerere aparent infinită de specialiști în dreptul corporațiilor? (Răspuns: dacă 1% din populație controlează cea mai mare parte a bogăției existente, ceea ce noi numim „piață” reflectă ceea ce *ei* – și nimeni altcineva – consideră că e util sau important.) Dar mai mult decât atât, asta arată că cei mai mulți oameni cu slujbe inutile sunt, în ultimă instanță, conștienți de asta. De fapt, nu cred că am cunoscut vreodată un avocat de corporație care să nu creadă că jobul său e de mare rahat. Același lucru e valabil pentru aproape toate noile sectoare de activitate înșirate mai sus. Există o clasă întreagă de angajați în profesii liberale care, dacă îi întâlnești la petreceri și le spui că faci ceva ce ar putea fi considerat interesant (ca antropologia, de exemplu), vor încerca să evite chiar și să discute domeniul muncii lor. Dă-le să bea câteva pahare și se vor lansa în tirade despre cât de inutil și stupid e de fapt jobul lor.

Avem aici de-a face cu o violență psihologică profundă. Cum putem vorbi de demnitate în muncă în condițiile în care simțim în sinea noastră că slujba pe care o avem nu ar trebui să existe? Cum să nu producă asta un sentiment profund de furie și resemnare? Cu toate astea, geniul particular al societății noastre este că stăpânii ei au inventat o modalitate, precum în cazul prăjitorilor de pește, de a se asigura că furia e îndreptată chiar împotriva acelor care realizează o activitate cu sens. De exemplu: în societatea noastră, pare să existe o regulă generală potrivit căreia cu cât activitatea cuiva e mai evident folositoare pentru alți oameni, cu atât mai prost este plătită. Din nou, o măsură obiectivă este greu de găsit, dar o cale ușoară de a ne da seama este să întrebăm: Ce s-ar întâmpla dacă această întreagă clasă de oameni ar dispărea pur și simplu? Orice s-ar spune despre asistentele medicale, gunoieri și mecanici, e limpede că dacă ar dispărea cu toții ca într-un nor de fum, rezultatele ar fi imediate și catastrofale. O lume fără profesori și fără lucrători la docuri ar fi automat în încurcătură, și chiar și una fără autori de science-fiction sau muzicieni ska ar fi, în mod limpede, una mai săracă. Nu e însă prea clar cum ar suferi lumea dacă toți managerii de fonduri private, lobbistii, cercetătorii în relații publice, statisticienii, telemarketerii, aprozii sau consultanții legali ar dispărea

într-un mod similar.¹ (Mulți suspectează că lumea s-ar îmbunătăți în mod considerabil.) Cu toate astea, făcând abstracție de un mic număr de excepții bine plătite (doctorii), regula rezistă surprinzător de bine.

Încă și mai pervers, pare să existe un sentiment general că așa trebuie să stea lucrurile. Acesta e unul din atuurile secrete ale populismului de dreapta. Îl putem întâlni atunci când tabloidele incită la resentiment împotriva lucrătorilor la metrou pentru că paralizează Londra în timpul disputelor lor contractuale: însuși faptul că lucrătorii la metrou pot paraliza Londra arată că munca lor este de fapt necesară, dar asta e tocmai ceea ce pare să-i enerveze pe oameni. E încă și mai clar în Statele Unite, unde republicanii au avut un succes remarcabil în a trezi resentimente la adresa profesorilor și a mecanicilor auto (dar, în mod grăitor, nu și la adresa administratorilor de școală sau a managerilor din industrie care sunt, de fapt, cei care provoacă problemele) pentru presupusele lor salarii și beneficii umflate. E ca și cum li s-ar spune: „Dar voi aveți șansa de a-i învăța pe copii! Sau de a construi mașini! Aveți norocul unor slujbe reale! Și pe deasupra, mai aveți tupeul să vă așteptați la pensii de clasă de mijloc și asigurări medicale?”

Dacă cineva și-ar fi imaginat regimul de muncă cel mai adecvat pentru a perpetua puterea capitalului financiar, cu greu ar fi putut face o treabă mai bună. Lucrătorii adevărați, productivi sunt storși și exploatați fără încetare. Restul se împart, pe de o parte, într-un strat terorizat, de șomeri universal disprețuiți, și de cealaltă parte, un strat mai larg de indivizi care sunt practic plătiți să nu facă nimic, în poziții menite a-i determina să se identifice cu perspectivele și sensibilitățile clasei dominante (manageri, administratori etc.) – și în special avatarii lor financiari – și, în același timp, să dezvolte un resentiment aprins împotriva tuturor celor a căror muncă are o valoare socială clară și imposibil de negat. În mod evident, sistemul nu a fost niciodată proiectat în mod conștient. S-a născut din aproape un secol de încercări și erori. Dar e singura explicație pentru faptul că, în ciuda capacităților noastre tehnologice, nu avem cu toții zile de muncă de trei-patru ore.

Dacă vreodată ipoteza unui eseu a fost confirmată de receptarea lui, acesta a fost momentul. „Despre fenomenul slujbelor de mare rahat” a produs o explozie.

¹ Am primit o grămadă de reacții negative în ce-i privește pe statisticieni, și acum cred că am fost nedrept cu ei. Parte din munca lor face într-adevăr o diferență. Sunt în continuare convingeți că celelalte categorii pot dispărea fără urmări negative.

Ironia e că primele două săptămâni de după publicarea eseului au fost aceleași două săptămâni pe care partenera mea și cu mine am hotărât să le petrecem cu câte un braț de cărți, plus compania celui alt, la o cabană în Quebecul rural. În mod deliberat am căutat o locație fără wireless. Ceea ce m-a pus în postura ciudată de a trebui să urmăresc reacțiile doar pe telefonul meu mobil. Eseul a devenit viral aproape instantaneu. În câteva săptămâni, a fost tradus în cel puțin o duzină de limbi, incluzând germana, norvegiana, suedeza, franceza, ceha, româna¹, rusa, turca, letona, polona, greaca, estoniana, catalana și coreeana, și a fost republicat în ziare din Elveția până în Australia. Platforma pe care apăruse inițial – *Strike!* – a ajuns la peste un milion de vizualizări și site-ul s-a prăbușit în mod repetat din cauza traficului prea mare. Bloguri au încolțit. Secțiunile de comentarii s-au umplut cu confesiuni ale unor lucrători în profesii liberale; lumea mi-a scris ca să-mi ceară sfaturi sau ca să-mi spună că i-am inspirat să-și părăsească joburile pentru a găsi ceva mai cu sens. Iată un răspuns entuziast (am strâns cu sutele) din secțiunea de comentarii a ziarului *Canberra Times* din Australia:

Uau! Drept la țintă! Sunt avocat de corporație (litigant în chestiuni de taxe, ca să fiu mai precis). Nu contribui cu nimic la lumea asta și mă simt complet mizerabil tot timpul. Nu-mi place când oamenii au tupeul să mă întrebe: „De ce o faci, atunci?“, pentru că e limpede că nu e atât de simplu. Întâmplarea face că aceasta e singura cale prin care pot contribui într-un mod atât de semnificativ în folosul celor care fac parte din 1%, încât să mă răsplătească cu o casă în Sydney în care să-mi cresc viitorii copii... Mulțumită tehnologiei, suntem probabil la fel de productivi în două zile cât eram odinioară în cinci. Dar din cauza lăcomiei și a unui sindrom de albinuță hiperproductivă, ni se cere să trudem în continuare pentru profitul altora și să-l punem deasupra ambițiilor noastre neplătite. Fie că alegi să crezi în originea divină a lumii, fie că ești adeptul

¹ Traducerea (anonimă) în limba română a apărut pe platforma anarhistă Râvna, găzduită de Inițiativa Anarho-Sindicală (n. tr.).

evoluționismului, oamenii nu au fost făcuți să muncească – deci pentru mine, asta nu e decât lăcomie susținută de prețul umflat al necesităților.¹

La un moment dat, am primit un mesaj de la un fan anonim care a spus că face parte dintr-un grup improvizat care distribuie articolul în rândul comunității de servicii financiare; promise chiar în acea zi cinci e-mailuri conținând eseul (cu siguranță un semn că mulți din sfera serviciilor financiare nu au mare lucru de făcut). Bineînțeles, nimic din toate astea nu ne spunea cât de mulți oameni chiar se raportează în acest fel la slujbele lor – unii probabil distribuiau textul doar ca să le facă sugestii subtile celorlalți –, dar n-a trecut mult timp până ce datele statistice au început să iasă la suprafață.

Pe 5 ianuarie 2015, la puțin peste un an de la apariția articolului, în prima zi de luni a noului an – așadar ziua în care cei mai mulți londonezi se întorc la muncă din vacanțele lor de iarnă –, cineva a închiriat sute de spații de reclamă în vagoanele metroului londonez și le-a umplut cu o serie de postere de gherilă constând în citate din eseul original. Acestea sunt cele pe care le-au ales:

- Mari mase de oameni își petrec zilele realizând sarcini despre care cred în sinea lor că nu trebuie de fapt să fie realizate.
- E ca și cum cineva ar inventa în mod deliberat slujbe fără rost doar pentru a ne ține pe toți la muncă.
- Degradarea morală și spirituală care rezultă din această situație este una profundă. Este o cicatrice pe sufletul nostru colectiv. Cu toate astea, nimeni nu vorbește despre ea.
- Cum putem vorbi despre demnitate în muncă în condițiile în care simțim în sinea noastră că slujba pe care o avem nu ar trebui să existe?

Răspunsul la campania de postere a fost o altă furtună de discuții în media (am avut o scurtă apariție și pe Russia Today), care a făcut ca agenția de sondare a opiniei publice YouGov să-și asume testarea ipotezei prin realizarea unui sondaj printre britanici, folosind un limbaj

¹ David Graeber, „The Modern Phenomenon of Bullshit Jobs“, *Canberra* (Australia) *Times* online, ultima modificare 3 septembrie 2013, www.canber-ratimes.com.au/national/public-service/the-modern-phenomenon-of-bullshit-jobs-20130831-2sy3j.html.

preluat direct din eseu; de exemplu: Slujba dumneavoastră „aduce o contribuție semnificativă la lume”? În mod surprinzător, mai mult de o treime – 37% – au spus că sunt de părere că nu (în timp ce 50% au răspuns cu da, iar 13% au fost nesiguri).

Era aproape dublu decât anticipasem – îmi imaginam că procentul de slujbe de mare rahat e undeva pe la 20%. Mai mult, un sondaj ulterior din Olanda a oferit aproape exact aceleași rezultate: de fapt, chiar mai ridicate, întrucât 40% din lucrătorii din Olanda au raportat că slujbele lor nu au nici o rațiune solidă de a fi.

Deci nu doar că ipoteza a fost confirmată de reacția publică, ea a fost confirmată în mod covârșitor și de cercetarea statistică.

*

E limpede atunci că ne confruntăm cu un fenomen social important, care aproape că nu s-a bucurat deloc de o atenție sistematică.¹ Pentru mulți, simplul fapt de a deschide discuția despre el a fost cathartic. Indiscutabil, se impunea o explorare mai aprofundată.

Ceea ce vreau să fac aici e ceva mai sistematic decât eseu original. Textul din 2013 a fost scris pentru o revistă despre politica revoluționară și a subliniat implicațiile politice ale problemei. De fapt, eseu se înscria într-o reflexie mai largă pe care o desfășuram la vremea respectivă, și anume că ideologia neoliberală („piața liberă”) care a dominat lumea din zilele lui Thatcher și Reagan a fost exact opusul a ceea ce a pretins că este; a fost, de fapt, un proiect politic mascat drept unul economic.

Am ajuns la această concluzie pentru că părea singurul mod de a explica plauzibil comportamentul celor aflați la putere. În timp ce retorica neoliberală a fost întotdeauna orientată spre dezlănțuirea

¹ Din câte știu, o singură carte a fost scrisă până acum pe subiectul slujbelor de mare rahat, și anume *Boulots de Merde!*, a jurnaliștilor parizieni Julien Brygo și Olivier Cyran (2015) – iar autorii mi-au spus că lucrarea a fost inspirată direct de articolul meu. E o carte bună, dar acoperă o serie de probleme mai degrabă diferite de cele din cartea mea.

magiei pieței și plasarea eficienței economice deasupra oricărei alte valori, efectul general al politicilor de piață liberă a fost că ratele de creștere economică au încetinit practic pretutindeni, cu excepția Indiei și a Chinei; progresul științific și tehnologic a stagnat; și, în cele mai multe din țările dezvoltate, generațiile tinere se așteaptă, pentru prima dată în secole, să ducă vieți mai puțin prospere decât părinții lor. Dar atunci când sunt confrunțați cu aceste efecte, susținătorii ideologiei pieței răspund întotdeauna cu chemări la doze și mai puternice ale aceluiasi medicament, pe care politicienii le aplică în mod conștiincios. Aceasta mi se pare frapant de ciudat. Dacă o companie privată ar angaja un consultant care să propună un plan de afaceri, iar planul ar rezulta într-o scădere abruptă a profiturilor, consultantul ar fi concediat. Sau, cel puțin, i s-ar cere să vină cu un plan diferit. Dar asta nu pare să se întâmple niciodată cu reformele de piață liberă. Cu cât eşuează mai mult, cu atât sunt mai aplicate. Singura concluzie logică este că nu imperativele economice au fost cele care au stat la baza proiectului.

Dar ce atunci? Mi s-a părut că răspunsul trebuie să constea în mentalitatea clasei politice. Aproape toți cei care se ocupă cu luarea deciziilor cruciale au mers la facultate în anii 1960, când campusurile erau în chiar epicentrul frământărilor politice, și au avut un sentiment puternic că asemenea lucruri nu trebuie să se mai întâmple. Drept rezultat, deși se poate să fi fost preocupați de declinul indicatorilor economici, ei erau în același timp cât se poate de încântați să remarce că efectul combinat al globalizării, al neutralizării puterii sindicatelor și al creării unei forțe de muncă nesigure și supraexploatare – simultan cu insistentele lor omagii ipocrite la adresa sloganelor șaizeciste privind eliberarea hedonistică personală (ceea ce a ajuns să fie cunoscut drept „stil de viață liberal, conservatorism fiscal”) – era de a transfera tot mai multă putere și bogăție către cei bogați și de a distruge aproape complet baza pentru opoziția organizată la puterea lor. Se poate să nu fi mers prea bine din punct de vedere economic, dar din punct de vedere politic funcționa de vis. Dacă nu de alta, ei aveau foarte puține motive să abandoneze aceste

politici. Tot ce am făcut în eseu a fost să urmez această intuiție: ori de câte ori dai peste cineva care, în numele eficienței economice, face ceva ce pare complet irațional din punct de vedere economic (cum ar fi, să zicem, să plătească oameni cu o grămadă de bani doar ca să nu facă nimic toată ziua), e bine să începem întrebând, ca vechii romani: *Qui bono?* – „Cine are de câștigat?” – și cum?

Aceasta e nu atât o abordare în cheia teoriilor conspirației, cât o teorie a *anti*-conspirației. Ceea ce întrebam era: de ce *nu* se iau măsuri? Tendințele economice se întâmplă din multe motive, dar dacă ele provoacă probleme pentru cei bogați și puternici, acei oameni bogați și puternici vor pune presiune pe instituții ca să intervină și să facă ceva în chestiunea respectivă. De aceea după criza financiară din 2008-2009, marile bănci de investiții au fost salvate cu fonduri publice, în timp ce posesorii obișnuiți de credite ipotecare nu au fost salvați. Proliferarea slujbelor de mare rahat, după cum putem vedea, s-a întâmplat dintr-o mulțime de motive. Adevărata întrebare pe care o ridicam este de ce nimeni nu a intervenit (nu a „conspirat”, dacă vreți) ca să facă ceva în legătură cu asta.

*

În această carte vreau să merg mai departe de-atât.

Consider că fenomenul slujbelor de mare rahat ne poate oferi o perspectivă asupra unor probleme sociale mai profunde. Trebuie să ne întrebăm nu doar cum a ajuns un atât de mare procent din forța de muncă să îndeplinească sarcini pe care ei înșiși le consideră a fi fără rost, ci și de ce atât de mulți oameni consideră că această stare de fapt este una normală, inevitabilă – chiar dezirabilă. Încă și mai ciudat, de ce, în pofida faptului că ei împărtășesc aceste opinii în mod abstract și chiar cred că e cu totul firesc ca cei care lucrează în slujbe lipsite de sens să fie plătiți mai bine și să primească mai multe onoruri și recunoaștere decât cei care fac ceva ce ei înșiși consideră a fi util, de ce se simt cu toate astea deprimăți și mizerabili dacă ajung ei înșiși în

poziții în care sunt plătiți să nu facă nimic sau nimic din ceea ce consideră că ar putea să le fie de folos celorlalți în vreun fel? E limpede că avem de-a face cu un talmeș-balmeș de idei și impulsuri contradictorii care acționează aici. Un lucru pe care vreau să-l fac în această carte este să încep să descâlcesc acest amalgam. Asta va însemna să formulez întrebări practice cum ar fi: Cum apar, de fapt, joburile de mare rahat? Va însemna, de asemenea, să pun întrebări profund istorice, cum ar fi: Când și cum am ajuns să credem că creativitatea trebuie să fie dureroasă? sau: Cum am reușit să ajungem la ideea că ar fi posibil să ne vindem timpul? Și, în fine, va însemna să formulez întrebări fundamentale despre natura umană.

Scrierea acestei cărți servește și unui scop politic.

Aș vrea ca această carte să fie o săgeată îndreptată spre inima civilizației noastre. E ceva extrem de greșit în ceea ce am ajuns să facem din noi. Am devenit o civilizație bazată pe muncă – nici măcar „muncă productivă”, ci muncă drept scop și valoare în sine. Am ajuns să credem că bărbații și femeile care refuză să-și dea sufletul la niște slujbe ce nu le oferă nici o plăcere în mod particular sunt niște oameni nevrednici de iubire, grijă sau asistență din partea comunităților lor. E ca și cum ne-am fi dat consimțământul colectiv la propria noastră robie. Principala reacție politică la conștientizarea faptului că jumătate din timp suntem angajați în activități complet lipsite de sens sau chiar contraproductive – de obicei sub comanda unei persoane pe care o detestăm – este să fim roși de resentiment la gândul că s-ar putea să existe unii care nu sunt prinși în aceeași capcană. Drept urmare, ura, resentimentul și suspiciunea au devenit adezivul ce ține laolaltă societatea. Aceasta este o stare de fapt dezastruoasă. Aș vrea să înceteze.

Dacă această carte poate contribui în vreun fel la acest scop, va fi meritat să fie scrisă.